

Бессараб О. В.

<https://orcid.org/0000-0002-8245-7033>

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Кобиліна Ю. М.

<http://orcid.org/0000-0002-1406-0093>

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ПРОФЕСІЙНА МОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СТИЛІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті здійснено комплексний аналіз професійної мовної компетентності як стилістично зумовленої категорії сучасної української мови. Актуальність дослідження зумовлена потребою поглибленого осмислення мовної компетентності фахівця в умовах трансформації професійної комунікації, зростання ролі публічних та інституційних дискурсів і посилення вимог до мовної культури в різних сферах діяльності. Обґрунтовано доцільність розгляду професійної мовної компетентності не лише як комунікативної чи соціолінгвістичної характеристики мовця, а як інтегрованого стилістичного феномена, що формується в межах функціональних різновидів української мови та конкретних професійних дискурсів. Проаналізовано сучасні українські наукові підходи до тлумачення поняття професійної мовної компетентності, простежено еволюцію поглядів на її зміст, структуру та функціональне призначення. Особливу увагу приділено визначенню стилістичних параметрів реалізації професійної мовної компетентності, зокрема нормативності, жанрово-стильової доречності, термінологічної точності, прагматичної спрямованості та адаптивності мовлення до комунікативної ситуації. Запропоновано узагальнене визначення професійної мовної компетентності як стилістичної категорії, що поєднує нормативний, функціонально-жанровий і прагматичний виміри та забезпечує ефективність професійного мовлення в різних комунікативних умовах. Результати дослідження можуть бути використані в теоретичних розвідках зі стилістики, соціолінгвістики та лінгводидактики, а також у практиці викладання дисциплін мовного спрямування у закладах вищої освіти.

Ключові слова: професійна мовна компетентність, мовна компетентність, стилістична категорія, професійний дискурс, функціональні стилі, мовна норма, лінгвістика, професійна комунікація.

Постановка проблеми. У сучасному українському мовознавстві дедалі більшої уваги набувають проблеми функціонування мови в різних комунікативних сферах, що зумовлює необхідність переосмислення традиційних лінгвістичних категорій. Однією з таких категорій є мовна компетентність, яка тривалий час розглядалася переважно в освітньому або психолінгвістичному контексті як сукупність знань про мовну систему та вмінь користуватися нею. Такий підхід був зосереджений насамперед на дотриманні мовних норм і правильності мовлення, що обмежувало можливість комплексного аналізу мовної діяльності з урахуванням її функціональної та стилістичної зумовленості [6, с. 77]. Однак акти-

візація публічної, професійної та інституційної комунікації зумовлює потребу лінгвістичного осмислення мовної компетентності з позицій стилістики. У цьому аспекті мовна компетентність постає не лише як показник правильності мовлення, а як чинник його функціональної доцільності, стилістичної адекватності та прагматичної ефективності. Саме це дозволяє розглядати мовну компетентність як стилістичну категорію сучасної української мови, тісно пов'язану з вибором мовних засобів, реалізацією жанрових моделей та дотриманням норм відповідного функціонального стилю [1; 7].

Водночас у сучасних стилістичних дослідженнях мовна компетентність не завжди постає

самостійним об'єктом аналізу, найчастіше розглядається через призму мовної норми, культури мовлення або комунікативної ефективності. Така фрагментарність підходів ускладнює формування цілісного уявлення про мовну компетентність як стилістично зумовлене явище, що функціонує в межах різних типів дискурсу та мовних різновидів [10, с. 289]. Крім того, динамічні процеси в сучасному українському мовному просторі – зокрема розширення сфер офіційного й публічного вжитку української мови, інтенсифікація професійного спілкування та трансформація комунікативних практик – сприяють переосмисленню стилістичних норм і підвищують вимоги до мовної компетентності мовця. У цих умовах мовна компетентність набуває рис динамічної, адаптивної категорії, що реагує на соціальні та стилістичні виклики часу [8].

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного осмислення мовної компетентності не лише як знанневого чи комунікативного феномена, а як стилістичної категорії, що відображає здатність мовця нормативно й функціонально доцільно реалізовувати мовні ресурси відповідно до функціонального стилю, жанру та комунікативної ситуації. Такий підхід дає змогу поглибити уявлення про закономірності сучасного українського мовлення та окреслити перспективи подальших стилістичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мовної компетентності залишається однією з ключових у сучасному мовознавстві та досліджується в різних лінгвістичних підходах, включно з теорією мови, соціолінгвістикою, комунікативними та стилістичними контекстами. Мовна компетентність трактується як багатовимірне явище, що поєднує знання мовної системи, норм і правил із здатністю застосовувати їх у реальних комунікативних ситуаціях, адекватно до жанру, стилю та комунікаційних цілей мовця [6]. Вона охоплює граматичні, лексичні, орфоепічні та стилістичні компоненти і виступає базою ефективної мовленнєвої діяльності, включно з формуванням, розумінням та редагуванням текстів у різних жанрах і стилях. Водночас у сучасній літературі домінують нормативні та комунікативні підходи, де мовна компетентність розглядається як здатність дотримуватися мовних норм і успішно комунікувати в навчальному або професійному середовищі, тоді як стилістичний вимір її реалізації досі потребує подальшого дослідження та уточнення змістових критеріїв. Проблему мовної

компетентності досліджували такі вчені та автори: С. Ю. Сергійчук, В. О. Лапіна, Т. Сукаленко, С. Шпетна, О. Назаренко, Н. Кабанцева, Л. Голіченко, Н. Кавера та інші. Загалом, у сучасних наукових працях мовна компетентність розглядається як сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують адекватне, правильне та доречне володіння мовою в різних сферах комунікації, включаючи академічну, професійну та соціокультурну. Також мовна компетентність виступає як передумова успішної комунікації та професійної діяльності, яка визначається здатністю не лише формально володіти мовою, а й інтегрувати знання у реальні мовленнєві акти відповідно до норм і стандартів [2]. Проте домінування нормативнокомунікативних підходів у сучасній літературі вказує на недостатнє осмислення стилістичного виміру мовної компетентності, що потребує подальшого теоретичного уточнення та емпіричного вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування мовної компетентності як стилістичної категорії у сучасному українському комунікативному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Традиційне сприйняття мовної компетентності крізь призму когнітивної лінгвістики або освітнього процесу, що переважало у багатьох лінгвістичних дослідженнях, обмежувало її розгляд до статичного набору знань про мовну систему і не відображало повною мірою її практичний функціональний потенціал у мовленні. Сучасний комунікативний підхід переносить акцент із формальної правильності на доречність, варіативність та прагматичну ефективність мовних проявів, що дозволяє розглядати мовну компетентність як категорію зі стилістичною природою, здатну реалізовуватися у дискурсивній практиці. Такий підхід передбачає її аналіз на кількох рівнях – від загальнотеоретичного обґрунтування до стилістичних параметрів і проявів у різних типах комунікації, що становить логічну основу сучасних досліджень мовної компетентності як багатокомпонентного явища.

Традиційне розуміння мовної компетентності (Н. Хомський) як ідеалізованого знання мовної системи було продуктивно розширене в теорії комунікативної компетентності (Д. Гаймс), що вже передбачала здатність використовувати мову адекватно соціальному контексту [4]. Для стилістики вирішальним став наступний крок – інтеграція стилістичної компетентності як вищого рівня, що передбачає свідомий і мотивований вибір мовних засобів саме для досягнення конкретних комунікативних цілей у межах певного функці-

онального стилю [9]. На думку Коломієць І. та Розгон В. стилістична компетентність є «організуючим центром» мовленнєвої діяльності, що забезпечує цілісність тексту відповідно до комунікативного завдання [3]. У сучасному українському мовознавстві ця ідея знаходить розвиток у дослідженнях, які розглядають компетентність не як даність, а як процес постійної комунікативної адаптації [5]. Таким чином, як стилістична категорія мовна компетентність визначається як динамічна здатність мовця до оптимального відбору, комбінування та використання мовних ресурсів, обумовленого вимогами функціонального стилю, жанру, ситуації та цільової аудиторії. Вона перестав бути синонімом безпомилковості, а стає індикатором комунікативної майстерності.

Стилістична вимірність мовної компетентності визначається як здатність мовця свідомо обирати, комбінувати та адаптувати мовні засоби відповідно до функціонального стилю, жанру, ситуації та цільової аудиторії. Вона реалізується через три взаємопов'язані параметри: [4; 5; 6]:

стилістична адекватність (доречність) як базовий критерій, що означає відповідність вибраних мовних засобів (лексики, синтаксису, текстової архітектури) умовам комунікації та прийнятим у цій сфері нормам (наприклад, використання канцеляризмів у неформальному спілкуванні або надмірної ідентичності в офіційному документі свідчить про низький рівень саме цієї складової);

стилістична варіативність (вибірність) як компетентність мовця володіти не одним, а цілим спектром мовленнєвих кодів, що є особливо важливим в умовах стилістичної гібридизації сучасного дискурсу, коли, наприклад, у публічній політичній промові успішно поєднуються офіційно-ділові кліше та елементи розмовної мови для емоційного впливу;

прагматична ефективність як вищий рівень, що передбачає не просто адекватне, а оптимальне мовлення для досягнення конкретної мети (переконати, інформувати, мотивувати) та безпосередньо пов'язане з використанням стилістичних прийомів, риторичних стратегій та побудовою аргументації.

Сучасні українські дослідники підкреслюють, що стилістична вимірність мовної компетентності не обмежується знанням правил, а формується у процесі активної дискурсивної практики, інтегруючи когнітивний, соціокультурний і комунікативний компоненти (4). Вона забезпечує якісну комунікацію в різних сферах: від професійного та інституційного дискурсу до публічно-медійного

і цифрового середовища. Стилістична вимірність стає ключовим показником високого рівня мовної компетентності, що дозволяє оцінювати не лише правильність мовлення, а й його соціальну доцільність, адаптивність та ефективність у конкретних комунікативних умовах. При цьому кожен із цих параметрів тісно пов'язаний із практичним функціонуванням мови у конкретних ситуаціях: адекватність забезпечує відповідність нормам і жанру, варіативність – гнучкість і адаптивність, прагматична ефективність – досягнення поставленої комунікативної мети.

Як бачимо, стилістична компетентність не існує у вакуумі; її вимоги та прояви контекстуально обумовлені. Вони формуються та реалізуються лише у взаємодії з конкретними соціальними, професійними та медійними дискурсами, де мовець постійно оцінює, які мовні ресурси найкраще відповідають функціональному стилю, жанровим очікуванням та комунікативній меті.

У сучасному українському мовному просторі можна виділити кілька ключових сфер, де мовна та стилістична компетентність проявляється найяскравіше:

1. Професійний та інституційний дискурс. Активізація української мови в офіційній, діловій та науковій сферах вимагає не механічного перекладу з інших мов, а створення функціональних та стилістично вивірених національних моделей. Мовна компетентність у цій сфері включає володіння специфічними жанрами, такими як звіти, інструкції, наукові статті, презентації, а також відповідним термінологічним апаратом. Високий рівень компетентності дозволяє не лише дотримуватися формальних норм, а й забезпечує логічну, зрозумілу та переконливу передачу інформації, що особливо важливо в документації, офіційних комунікаціях та науковому дискурсі [1; 6].

2. Публічно-медійний дискурс. Це зона максимальної стилістичної динаміки та гібридизації, де мовна компетентність журналіста, політика або блогера полягає у балансуванні між нормативністю та доступністю, між емоційністю та фактологічністю. Дослідження комунікації в умовах війни показують, що ефективність публічних повідомлень значною мірою залежить від точності стилістичного вибору між лексикою звичайної, військової та патріотичної риторики, від уміння формувати наративи, які одночасно інформують, мотивують і впливають на емоційний стан аудиторії [5; 8].

3. Цифровий дискурс (соціальні мережі, онлайн-спільноти). У цьому середовищі тради-

ційні стилістичні норми швидко трансформуються під впливом нових комунікативних форматів та алгоритмів платформ. Стилiстична компетентність у Instagram, Telegram, Twitter та інших медiа вимагає уміння стисло, яскраво та переконливо формувати повідомлення, часто поєднуючи текст з візуальним та аудіальним контентом. Низький рівень компетентності тут проявляється в неефективному або навіть конфліктогенному спілкуванні, що може негативно впливати на репутацію або досягнення комунікативної мети [4; 8].

Дослідження різних сфер комунікації показують, що мовна та стилістична компетентність проявляється по-різному залежно від жанру, функціонального стилю та комунікативної мети. У професійно-інституційній сфері вона забезпечує точність, зрозумілість і термінологічну коректність; у публічно-медійній – баланс між нормативністю та емоційністю; у цифровому дискурсі – адаптивність і ефективність коротких, мультимодальних повідомлень. Водночас усі ці прояви об'єднує динамічний характер компетентності, її залежність від конкретного контексту та здатність інтегрувати когнітивні, соціо-

культурні й комунікативні компоненти мовної діяльності [4; 6].

Висновки. Теоретичне обґрунтування мовної компетентності як стилістичної категорії ґрунтується на її переосмисленні від знання системи до майстерності соціально та функціонально зумовленого вибору. Її ядро становлять параметри адекватності, варіативності та ефективності, які знаходять конкретне втілення у викликах сучасного українського професійного, публічного та цифрового дискурсів. Подальше вивчення цієї категорії має бути зосереджене на емпіричному аналізі того, як саме ці параметри реалізуються в різних комунікативних практиках, що формує основу для розвитку стилістично обґрунтованих моделей навчання та оцінювання мовленнєвої майстерності.

Отже, мовна компетентність як стилістична категорія у сучасному українському дискурсі реалізується через активну взаємодію з різними комунікативними середовищами, адаптуючись до жанрових, функціональних і соціокультурних вимог, що забезпечує ефективність, доречність та варіативність мовлення.

Список літератури:

1. Бабій А., Турлюк С. Комунікативна компетентність – основа професійної діяльності спеціаліста. *Молодий вчений*. 2023. № 1.1 (113.1). С. 1–5. URL: <https://surl.li/mhclvr>.
2. Ергашева Р. Поняття лінгвістичної компетенції та її компоненти. *Журнал міждисциплінарних наук та інновацій*, т. 1, № 1, травень 2025 р., с. 455–458. URL: <https://surl.lu/tgesri>.
3. Коломієць І, Розгон В. Формування стилістичної компетентності майбутнього вчителя-філолога засобами фразеологічної виразності української мови. *ЗНП УДПУ*. Червень 2020; (2) 65–77. URL: <https://surl.li/zteapm>.
4. Лукіна Л. Комунікативна компетентність як важлива складова професійної підготовки майбутніх учителів польської мови. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*. 2025. № 7. С. 85–89. URL: <https://surl.lu/ziwnnq>.
5. Розвиток життєвої компетентності особистості в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: монографія / Н. В. Чепелева, М. Л. Смульсон, С. Ю. Рудницька [та ін.]; за ред. Н. В. Чепелевої. Київ, 2025. 207 с. URL: <https://surl.li/vlvzap>.
6. Сукаленко Т. М., Шпетна С. О. Мовна і мовленнєва компетентності: стилістичний аспект. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. № 1. С. 75–79. URL: <https://surl.li/qizpmf>.
7. Фоміна Л. В. Мовленнєва компетентність у контексті сучасних освітніх стандартів в Україні / Л. В. Фоміна, О. В. Калініченко, О. С. Дзинглюк. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 8 (26). С. 479–488. URL: <https://surl.li/heowrf>.
8. Черемська, О. С.; Сухенко, В. Г. Освітні інновації у формуванні професійної мовнокомунікативної компетентності креативної особистості в умовах кризових викликів. *Імідж сучасного педагога*, вип. 6(219), Листопад 2024, с. 80–89. URL: <https://surl.li/zuqtze>.
9. Чорнобай О. Л. Комунікативна лінгвістика (мовна комунікація) як основа опанування засобів юридичної комунікації / О. Л. Чорнобай. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки*. 2015. № 813. С. 168–174. URL: <https://surl.li/cakojc>.
10. Шевчук О. М. Мовна компетентність як елемент професійної компетентності держаних службовців в Україні / О. М. Шевчук, М. С. Ковтун, В. О. Спасенко. *Аналітичне-порівняльне правознавство / редкол.: Ю. М. Бисага (голов. ред.), В. В. Заборовський, Д. М. Белов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ» Ужгород*, 2023. №4. С. 287–291. URL: <https://surl.li/uodfvs>.

Bessarab O. V., Kobilina Yu. M. PROFESSIONAL LANGUAGE COMPETENCE AS A STYLISTIC CATEGORY OF MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

The article provides a comprehensive analysis of professional linguistic competence as a stylistically determined category of modern Ukrainian language. The relevance of the study is determined by the need for an in-depth understanding of the linguistic competence of specialists in the context of the transformation of professional communication, the growing role of public and institutional discourses, and the increasing demands on linguistic culture in various fields of activity. The author justifies the expediency of considering professional linguistic competence not only as a communicative or sociolinguistic characteristic of the speaker, but also as an integrated stylistic phenomenon that is formed within the functional varieties of the Ukrainian language and specific professional discourses. Contemporary Ukrainian scientific approaches to the interpretation of the concept of professional linguistic competence are analyzed, and the evolution of views on its content, structure, and functional purpose is traced. Particular attention is paid to the definition of stylistic parameters for the implementation of professional language competence, in particular normativity, genre and style appropriateness, terminological accuracy, pragmatic orientation, and adaptability of speech to the communicative situation. A generalized definition of professional linguistic competence as a stylistic category that combines normative, functional-genre, and pragmatic dimensions and ensures the effectiveness of professional speech in various communicative contexts is proposed. The results of the study can be used in theoretical research in stylistics, sociolinguistics, and linguodidactics, as well as in the practice of teaching language-related disciplines in higher education institutions.

Keywords: *professional language competence, language competence, stylistic category, professional discourse, functional styles, language norm, linguistics, professional communication.*

Дата першого надходження статті до видання: 19.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.04.2026